

школяр зі схильністю до бронхообструкції має низький рівень успішності з іноземної мови. Дітей цієї підгрупи характеризує зниження рівня розвитку мислення (50% - низький рівень порівняно з 20% випадків загальної групи) і логіки (33% низького рівня порівняно з 16% загальної групи). Хоча, слід зазначити, що слухова пам'ять в половині випадків знаходиться на високому рівні, проте третина дітей має низький рівень її розвитку, що майже удвічі вище за загальний результат.

У підгрупі учнів з брадіпное відзначається погіршення результатів успішності з російської мови. 1/3 таких дітей відноситься до "трієчників", яких в загальній групі 19%, а кількість "відмінників" знизилася з 61% до 33%. У 67% таких дітей страждає увага, проте слухова пам'ять значно краща, ніж у дітей загальної групи (67% високого рівня порівняно з 36% дітей загальної групи).

Висновки. Комплексний підхід до проблеми шкільної успішності дозволив встановити чіткий взаємозв'язок між станом функції зовнішнього дихання, розвитком психічних функцій і рівнем успішності дітей 8-10 років. Було визначено, що при виражених відхиленнях окремих компонентів паттерну спонтанного

дихання відбуваються істотні негативні зміни в рівнях розвитку уваги, мислення, логіки і зорової пам'яті, що призводить до погіршення шкільної успішності по окремих предметах. Проте, в більшості випадків слухова пам'ять має тенденцію до поліпшення, що дає основу відносити дітей з вираженими відхиленнями функції зовнішнього дихання до категорії аудіалів - людей з домінуючим слуховим сприйняттям. В деяких випадках було відмічено деяке поліпшення окремих психічних функцій: уваги - при подовженому вдиху і схильності до рестрикції, мислення - при укороченні видиху і слухової пам'яті - при усіх згаданих відхиленнях. У цих підгрупах успішність по усіх предметах несуттєво відрізняється від загальної групи дітей і знаходиться в основному на високому рівні.

Таким чином, постановка правильного дихання може грати істотну роль в реалізації загальнопедагогічних, і освітньо-виховних завдань. Корекція стану психічних функцій шляхом диференційованого використання спеціальних дихальних вправ здатна істотно поліпшити успішність дітей, що зазнають певні труднощі в навчанні.

Подано до редакції 25.03.13

УДК 376.56.004.67 – 053.5

О. В. Попова

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ КОРЕКЦІЇ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ

У статті розглянуто теоретичний аспект проблеми корекції девіантної поведінки дітей та зроблено аналіз історичної та сучасної наукової літератури в цій галузі.

Ключові слова: корекція, діти, девіантна поведінка.

Постановка проблеми. Проблема корекції має глибокі коріння. Ще з XVIII століття питання корекції девіантної поведінки дітей досліджувалося М. Новиковим, Г.Сковородою, О. Радіщевим. У праці "О воспитании и наставлении детей" М.Новиков розкриває нерозривний зв'язок поведінки людини з рівнем її освіти, а також дав рекомендації щодо організації формування розумної поведінки дитини. Г.Сковорода вважав, що за своєю природою людина не зіпсована, добра, що справді "людське серце і розум аж ніяк не можуть бажати зла людям". На думку вченого, до відхилень у поведінці призводять суспільні умови, не правильно поставлене виховання, неосвіченість [2].

Проблема педагогічного забезпечення корекції девіантної поведінки дітей активно досліджувалась і в XX столітті. Питанням корекції відхилень у поведінці дітей присвятили свої праці Г.Белінський, В. Бехтерев, П.Блонський, Л.Виготський, В.Кашенко, Я. Корчак, А.Макаренко, С.Шацьких, В. Сухомлинський.

Мета та завдання статті – провести узагальнюючий аналіз літературних джерел щодо корекції деві-

антної поведінки, починаючи з витоків цієї проблеми і до періоду сучасності.

Виклад основного матеріалу. У спеціальній довідковій літературі поняття "корекція" трактується як система спеціальних педагогічних заходів, спрямованих на подолання чи послаблення вад розвитку аномальних дітей, зорієнтованих не тільки на виправлення окремих порушень, але і на формування особистості певної категорії дітей.

Корекція (від лат. Correctio – виправлення, повернення) у спеціальній педагогіці – виправлення (часткове або взагалі) недоліків психічного і фізичного розвитку в дітей, порушення тієї чи іншої психічної функції в дорослих за допомогою спеціальної системи педагогічних засобів та заходів.

Термін "корекція" вперше застосовувався в дефектології стосовно аномального розвитку дитини. Під корекцією розумілася сукупність дій, спрямованих на виправлення психічних та фізичних недоліків у розвитку дитини. У 20-х роках XX ст. В.Кашенко заклав теоретичні основи корекційної педагогіки з так зва-

ними "винятковими дітьми". Під корекцією він розумів синтез медико-терапевтичних, навчально-педагогічних та виховних заходів, спрямованих на виправлення (корекцію) характеру та особистості дитини в цілому [1].

Педагог-гуманіст Я.Корчак стверджував, що важливим засобом корекції поведінкових відхилень дітей є формування в них досвіду спілкування в соціумі, умінь зіставляти власну і громадську оцінку своїх вчинків. Характерною особливістю виховної системи педагога є глибоке пізнання індивідуальності кожної дитини в комплексі умов її повсякденної діяльності в родині, у школі, оточенні друзів, на прогулянках, у роботі. Кожна дитина, на думку Я.Корчака, має цілий світ "глибоко людських цінностей, гідностей, властивостей, прагнень, бажань", який треба вивчати щодня і щохвилини. До негативних чинників, що сприяють появі відхилень у поведінці, він відніс: нерозуміння дитини дорослими; надто високі вимоги до дитини; насаджування поглядів та думок [3].

Я.Корчак відстоював право дитини на демонстрацію своїх переваг та приховування недоліків.

Корекції відхилень у поведінці школярів сприяла створена Я. Корчаком організація спільного життя дорослих і дітей у Будинку сиріт та Нашому домі, а також побудова взаємостосунків між вихователями та вихованцями на нових, партнерських засадах. Важливими є розроблені Я. Корчаком такі психолого-педагогічні умови виховної і корекційної роботи педагогів:

- повагу до особистості дитини та сприяння її гармонійному розвитку;
- постійне всебічне вивчення дитини з метою правильного діагностування, прийняття обґрунтованих рішень та вибору найбільш адекватних форм і методів педагогічного впливу;
- опору на позитивне через актуалізацію внутрішніх можливостей особистості дитини та розвиток прагнення до подолання труднощів;
- побудову взаємостосунків у системі "педагог - дитина" на засадах партнерства, гуманізму і взаємовпливу;
- високу культуру поведінки, постійне самовдосконалення і саморозвиток.

Корекція девіантної поведінки особистості під час її формування є важливою проблемою і розв'язувати її потрібно в контексті державної політики, вважав В. Кашченко. На його думку, психологи і педагоги мають справу з аномаліями, зумовленими не лише недоліками організму, а й неправильним способом життя, несприятливими умовами. В.П. Кашченко вважав, що лікувально-педагогічний вплив на дітей з недоліками характеру можливе тоді, коли з одного боку медицина тісно зливається з педагогікою, а з іншого – коли психонервові відхилення в таких дітей долаються за допомогою педагогічних методів і прийомів [4].

Крім цього, відхилення в поведінці, у ставленні до навколишнього середовища, у сприйнятті соціаль-

ної інформації залежить від надмірного вияву тих чи інших особливостей організму або особистості.

Вченим сформульовано принципи роботи з винятковими дітьми, які залишаються актуальними під час організації корекційної роботи з дітьми з девіантною поведінкою в наші дні: 1) у процесі виховання заміна педагога, який веде за собою дитину, на саму дитину, яка визначатиме зміст та методи роботи вчителя і вихователя; 2) орієнтація на потенційну соціально-психологічну повноцінність особистості та повернення її у звичні умови існування; 3) безперервне вивчення "винятковості" дитини під час корекційно-розвивальної роботи, що передбачає тісну взаємодію педагога і психолога.

Зазначимо, що він одним із перших розробив класифікацію методів корекції відхилень у поведінці неповнолітніх, які розділив на педагогічні та психотерапевтичні. До складу педагогічних методів педагог відносив методи загально педагогічного впливу, корекції через працю, корекції шляхом змістової організації дитячого колективу.

У 30-ті роки ХХ століття в Україні розвивався соціально-педагогічний напрям корекційної роботи з дітьми з девіантною поведінкою. Значний внесок у розв'язанні цієї проблеми зробив А.Макаренко. Він теоретично обґрунтував можливість перевиховання, а багаторічною практичною діяльністю підтвердив правильність своїх висновків.

Появу дітей з негативними відхиленнями в поведінці, так званих "вуличних дітей", педагог пояснював недоліками сімейного виховання: безвідповідальністю батьків, відсутністю в них почуття обов'язку за виховання своїх дітей. З метою корекції відхилень у поведінці дітей шкільного віку А.Макаренко радив використовувати наступні методи: ознайомлення з близьким оточенням дитини (друзями, їх батьками), організацію та забезпечення змістовного дозвілля дітей, індивідуально підібраний розпорядок дня, наявність справжнього батьківського авторитету в сім'ї, свідому дисципліну, виховання кращих рис характеру особистості, позитивний приклад дорослих, виховання культурних навичок, залучення до трудової діяльності. Несвоєчасно і неефективно проведена рання корекційна робота призводить до того, що неповнолітні правопорушники перетворюються на злочинців.

Найвищим критерієм суспільно значущої поведінки А.Макаренко вважав "вчинок наодинці", коли дитина у своїй діяльності керується бажанням зробити добрий вчинок не для похвали, а для себе і своїх товаришів. На думку педагога, "ніяких природжених злочинців, ніяких природжених важких характерів немає, діти стають такими під час виховання у несприятливих соціальних умовах. Якщо змінити ці умови і застосувати правильні виховні засоби, то особистість зміниться на краще". При цьому, зауважимо, що сучасними науковцями доведено наявність не лише соціальних, але й генетичних чинників появи девіантної поведінки дітей.

Значний внесок у розв'язання проблеми педагогі-

чного забезпечення корекції девіантної поведінки учнівської молоді зробив С.Шацький, виділивши соціальний інстинкт, сутність якого полягає в необхідності вчитися життю, пристосовуватися до нього, тобто завоювати соціальні норми, соціальний досвід, включатися в процес соціалізації.

Зазначимо, що основні напрями теорії і практики соціальної та превентивної роботи у 20-30 рр. ХХ ст. спиралися на здобутки медицини, психології, педагогіки, юриспруденції. Вони мали гуманістичне та соціально зорієнтоване спрямування. У 40-50 рр. ХХ ст. педагогічна наука майже не займалася розробкою проблеми корекції девіантної поведінки дітей.

І лише у 60-70 роки ХХ ст. активізується вивчення особистості школярів із відхиленнями в поведінці. У цей час спостерігається тенденція до дослідження вищезгаданої проблеми в різних аспектах: психолого-педагогічному, соціально-правовому, медичному. Причини негативних виявів у поведінці вбачалися тоді в порушенні педагогічних зв'язків між школою, сім'єю і громадськістю.

Значний внесок у дослідження питань педагогічного забезпечення корекції девіантної поведінки зробив В.Сухомлинський. У науково-практичній діяльності вченого провідною є система поглядів на дитину, як на цінність, до якої з перших днів її існування необхідно ставитись як до неповторного біосоціального унікаму. В основі цього підходу – знання і розуміння дитини, віра, любов і повага до неї, бережливе, чуйне ставлення до підтримки почуття її гідності, до фізичного, психічного і духовного розвитку виховання. У багатьох своїх працях він висловлював думку про те, що в роки дитинства кожна людина особливо потребує тепла, ласки, любові, уваги. Без цього неможливий нормальний розвиток особистості.

Актуальними є рекомендації В. Сухомлинського про необхідність створення сприятливих педагогічних умов для самовдосконалення дитини, що допоможе їй повірити в себе, у свої сили, у можливість свого розвитку. Він також висловив думку про те, що немає дітей, в яких не було б нічого позитивного. Якою б занедбаною не була дитина, педагог має відшукати те хороше, що, безперечно, є в кожній дитині і використати це у виховній роботі.

Значне місце у своїх працях В.Сухомлинський приділяв вихованню молодших школярів. Він наголошував на тому, що потрібно враховувати специфічні особливості цього віку: емоційність, уміння мислити конкретно. Тому значну роль у вихованні дітей відіграє виразність, яскравість властивостей предметів і явищ, через які розкриваються перед дитиною моральні ідеї.

Виховання дітей 6-10 років педагог називав "школою сердечності". Він радив педагогам і батькам навчати дітей добра, любові, милосердя. Також суттєву роль В.Сухомлинський відводив природі як об'єкту пізнання, сфері активної діяльності. Водночас він вважав, що природа сама по собі не виховує, лише активна взаємодія дитини з природою сприяє вихо-

ванню особистості. Це стало основним принципом організації виховання учнів Павлівської середньої школи: "Ми прагнемо того, щоб усе життя вихованців було сповнене творінням у світі природи".

Слушною є думка педагога про те, що "саме серед природи, багатой на живі образи, легше думається, краще фантазується, швидше добираються слова з найтоншими відтінками". Ця думка є слушною та актуальною в нашому дослідженні, тому що одним із видів ігрової діяльності є рухливі ігри, які проходили на природі протягом всього року.

Зазначимо, що В.Сухомлинський [5] першочерговими завданнями виховання дітей з відхиленнями в поведінці вважав створення умов для радості праці, радості успіху в навчанні; пробудження почуття гордості, власної гідності неповнолітніх. Тонкий знавець дитячої психології стверджував, що "діти живуть своїм уявленням про добро і зло, про честь і безчестя, про людську гідність; у них свої критерії краси, у них навіть своє вимірювання часу: у роки дитинства день здається роком, а рік - вічністю".

У 70-ті роки ХХ століття все більше вчених починають приділяти увагу проблемі росту девіантної поведінки (В. Афанасьєв, А. Габіані, І. Маточкін, Р. Могилевський, О.Яковлев та ін.). Л.Спиридонов, А. Пашков, Є. Расков опублікували результати перших емпіричних досліджень девіантної поведінки. У 1984 році виходить перший вітчизняний монографічний посібник "Соціальні відхилення", присвячений проблемі девіантної поведінки.

У кінці 70 рр. – на початку 80 рр. ХХ ст. було створено перші наукові центри дослідження девіантної поведінки: на базі лабораторії соціологічних досліджень при Ленінградському державному університеті (керівники Л.Спиридонов, Я. Гілінський, Ю. Суслів) відділ соціальних проблем алкоголізму і наркоманії інституту соціальних досліджень АН СРСР (керівник Б.Левін), науково – дослідна лабораторія соціологія злочинності МВС Грузії (керівник А. Габіані), лабораторія соціології девіантної поведінки Тартуського державного університету (керівники Є. Раска, Ю.Саар).

У кінці 90-х років ХХ ст. розпочинається активна взаємодія вітчизняних і зарубіжних дослідників девіантної поведінки – конференції, спільні дослідницькі проекти. У результаті численних емпіричних пошуків науковців різних спеціальностей (Н. Алетик, Я.Гілінського, В.Оржеховської та ін.) отримано взаємодоповнюючі та уточнені відомості про стан, структуру, динаміку різних форм девіантної поведінки.

Зазначимо, що соціологія девіантності має значний вплив на інші наукові напрями і дисципліни, які вивчають спільний об'єкт. У працях суїцидологів, наркологів, психологів, криминологів, психіатрів рефлексуються значною мірою ідеї девіантології (А. Абрумов, Ю. Блувштейн, А. Дяченко, І. Карпець, Г. Міньковський, І. Михайловська, В. Номоконов, І. П'ятницька та ін.).

Висновки. Таким чином, ми бачимо, що проблема корекції девіантної поведінки є тим питанням, яке

ще багато років по тому привертало увагу дослідників (педагогів, лікарів та інших фахівців). На сучасному етапі користуючись надбаними історичними розробками та методиками сучасного виховання, багато уваги також приділяється вирішенню цієї проблеми, науковцями ведеться пошук інноваційних технологій та активно використовується інтерактивний

метод спілкування з неповнолітніми. Все це тому, що актуальність цієї проблеми гостро стоїть у сучасному суспільстві, а рівень злочинності та безпритульності неуклінно зростає щороку, тому вирішення проблеми корекції девіантної поведінки неповнолітніх є важливим питанням процесу сучасного навчання та виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кащенко В.П. Педагогическая коррекция: Исправление недостатков характера у детей и подростков / В.П. Кащенко. – М., 1999.

2. Новиков Н.И. Избранные педагогические сочинения / Н.И. Новиков. – М., 1959.

3. Корчак Я. Как любить ребенка: Книга о воспитании / Я.Корчак. – М., 1990.

4. Кащенко В.П. Педагогическая коррекция: Исправление недостатков характера у детей и подростков / В.П. Кащенко. – М., 1995.

5. Сковорода Г.С. Повне зібрання творів / Г.С. Сковорода. – К., 1973.

Подано до редакції 22.03.13
